

KÖNYVESPOLC

MARSIGLI, LUIGI FERDINANDO:

Danubius Pannonico-Mysicus

A Duna felfedezése – ezzel a címmel adta ki Deák Antal András az esztergomi Duna Múzeum története a Duna magyarországi és szerbiai szakaszát leíró Marsigli 1726-ban, Amszterdamban és Hágában megjelent hatrészes latin nyelvű művének első kötetét. A szerző, Luigi Ferdinando Marsigli (1658-1730) olasz hadmérnök, térképész, botanikus, régész 1682-től az osztrák hadseregben szolgált. Kapitányi rangban, Győrben a Rába-vonal megerősítésén dolgozott, amikor 1684-ben török hadifogságba esett, ahonnan családjá váltotta ki. 1686-ban részt vett Buda töröktől való visszafoglalásában, ahol megmenekült az ostromot követő Corvin-kódexeket. 1699-ben a karlocai békekötéskor az új határok megalapításával foglalkozó bizottság elnöke volt. Magyarországi szolgálata idején, a török elleni felszabadító háború szünetében, kitűnő térképeket készített a Duna mentén, a Maros, a Béga, a Temes folyók vidéken, a Keleti- és a Déli-Kárpátokban. Több mint hatvan várat és számos római kori építménymaradványt mért fel. A Dunáról a Bécs fölötti Kahlenbergtől a bulgáriai Jantra folyóig, Ruszeig, Gurgurg 18 szelvényből álló részletes térképet készített. Munkálatai során gyűjtött ásványokat, növényeket, állatokat, feliratos köveket, okleveleket, könyveket és kéziratokat is. Korának valódi polihisztorja volt, akil számos európai szakember tanogatót, segít.

A mű magyarországi kiadásának élén Deák Antal András *A Duna felfedezése* című magyar és angol nyelvű tanulmánya áll, amely értékelte Marsigli munkásságát, életművét. Tanulmányának alapját elsősorban azok a kutatások jelentik, amelyeket Bolognában a Marsigli-hagyatékban, Bécsben az Osztrák Nemzeti Könyvtárban és a Hadi Levéltárban végzett. Kutatásai során számos elveszettnek hitt, lappangó Marsigli-térképet talált meg. Tanulmányában bemutatja a Marsigli-mű hat kötetét, hasonmás kiadásban közli a latin nyelvű munka első kötetét és annak magyar fordítását. Marsigli művének címeben a Duna magyarországi és szerbiai szakaszát jelölte meg. A mai helyzet szerint műve a Duna bécsi, alsó-ausztriai, burgenlandi, szlovákiai, magyarországi, horvátországi, szerbiai, bulgáriai és romániai szakaszát mutatja be. A Duna-térképpel kezdődik, majd a Magyar Királyság földrajzának, a Duna menti tartományoknak, megyéknek bemutatásával folytatódik. Arra is felfigyelt Marsigli, hogy léteznek Duna-képartú vármegyék, Komárom megyét és Esztergom megyét ilyennek említette. Leírta a Duna menti településeket, városokat, várakat, erődírményeket, mezővárosokat, falvakat is. Művének *A Duna mentének nagyobb létszámú népei és nemzetiségei* című fejezete elsősorban a néprajztudomány képviselőinek érdeklődésére tarthat számot. Leírása szerint Pozsonyig németek, attól keletre és délre magyarok, rácok és nálok lakják a Duna mentét. Rácok alatt valamennyi délszlávot érti, horvátokat, szerbeket, busnyá-

kokat, sőt a bolgárokat is. Vagyis mindazokat a balkáni népeket, akiknél a nemzeti megújulási mozgalom csak a török alóli felszabadulást követően, a XIX. században indulhatott meg. A szerbekről írja: „A föld tágasabb teret keresve arra húzódnak, s így a győztes háború az időknél kedvez, s így különböző területekre szóródnak szét. Többnyire tavak és vizek mellé települnek, hogy jobban, könnyebben halászhasznának, szállásukat pedig olyan anyagból és módszerekkel készítik, hogy amikor nekik és vezéreiknek úgy tetszik, lebonthassák, és könnyen máshová költözhesenek. Innét van az, hogy a helyet, mely ma épületekkel van tele, holnapra elhagyottan találjuk. Sőt legtöbbjüknek kivájt föld és barlangok rejtekei a lakása.” (375. old.) A románokat így jellemzi: „Ravaszok és eles elméjűek, paraszti gazdálkodók, főleglalkozásuk a szarvasmarha tenyésztés, némi kis nyajasság és paraszti barátságosság is van bennük, ami a magyaroktól és a rácoktól megkülönbözteti őket.” (376. old.) Részletesen leírja a Duna szigetzeit, köztük a legnagyobbakat, a Csallóközt, Szigetközt, Szentendrer-szigetet, Csepel-szigetet, a Mohácsi-szigetet, és a Kalocsai-Sárközt is. A mű első kötete esztillagászati és vízrajzi fejezettel zárul.

Marsigli Duna-művét, amely szemléletével Közép- és Délkelet-Európa egységét, a Duna révén az itteni országok tartományok egymáshoz kapcsolódását is erősíti, ajánljuk a területet megismerni szándékozó érdeklődők, helytörténészek, néprajzosok, régészek és műemlékvédelmi szakemberek figyelmébe. Várjuk a következő köteteket.

(Vízügyi Múzeum, Levéltár és Könyvgyűjtemény, Esztergom 2004.)

Lukács László

PINTÉR ISTVÁN:

Görgei szerepe a téli hadjáratban és a kápolnai csatában

2005-ben formálódott könyvvé Pintér István történetész Görgei iránt megnyilvánuló átlagon felüli érdeklődése, amely negyedszázadra tekintett vissza. Arra a kérdésre, amely szerint Görgei áruló volt-e, határozott nemmel válaszol. Témaválasztásában fogalmazza meg célját, amely szerint: „Könyvemben arra vállalkozom, hogy ezt a rendkívüli túlzó és megalapozatlan állítást az 1849. január 1. – 1849. február 27. közötti időszak eseménytörténetének adataival cáfoljam.” A részadatok igen fontos szerepet töltenek be az egész megítélésében. Azonban ebben az esetben Görgei kéthónapos tevékenységének górcső alá vétele, objektív megítélésének kísérlete nem helyettesítheti Görgei egész tevékenységének megítélését.

A bevezetőben, nagy vonalakban felvázolt Görgei-ítéletek napjainkig tartó színváltásának bemutatása során a szerző Szilágyi Sándor, Kosáry Domokos, Révai

József íteletre, markáns állásfoglalásaira szorítkozik. Szilágyi káros hatása mellett dicséri Kosáry Domokos „nagyyszerű histográfiai összegzése”-t. Nem foglal állást Révai József megállapításával kapcsolatban, amely az 1945 utáni Görgei képet határozta meg: „... hogy Görgei áruló volt, az nem csak a sovinszta dluziókkal nevelt, félrevezetett közvélemény hiedelme volt, hanem a magyar nép legszegélyesebb rétegeibe gyökerezett meggyőződés, igazi népi hit is” – állította Révai. Ez az állítás igaz. Egyik bizonyíték erre az Országos Honvédegyeletben lezajlott vita 1884–85-ben, aminek eredményeként a szabadságharcban részt vett, volt honvédek, 35 év után erősítették meg abbéli véleményüket, „... hogy a nemzet közvéleménye által már 35 év előtt Görgey Artúrta kimondott hazaárulás vádját fenntartja, őt a hazára erkölcsileg halottnak nyilvánítja.” A hiedelmekkel szemben a tudományos kutatásnak kell felvennie a harcot, Pintér István dolgozatában ezt a terepet választotta.

Amire a szerző vállalkozott, annak jó szinten tett eleget. A három kérdéskörben – Mi volt Görgei téli hadjárának igazi célja? Ki volt elsősorban felelős Schlik hadtestének a megmeneküléséért? Volt-e szerepe Görgeinek a kápolnai csatavesztésben – alapos munkát végzett. Az idevonatkozó szakirodalom ismeretének birtokában, hadtörténeti háttérrel elemzi a három kérdéskört.

A téli hadjárati céljának meghatározásában egyértelmű a hadügyminiszter helyettesének, Wetter tábornoknak az irányító, meghatározó szerepe. Elutasítja Görgei lemondását a fővezérségről. Az általa vezetett haditanács fogalmazza meg a téli hadjárati céljait, amelyeket Percel Mórnak és Görgei Artúrnak kellett megvalósítani. A szerző e témakörben tisztázza Görgeit a történeti irodalomban alaptalanul ráakasztott vádak alól. A végrehajtást illetően nyomon követi Görgei tevékenységét Budától Branyiszkóig, a bányavárosoktól a Tiszáig. Az események taglalását, a körülmények számbavételét jól segítik a szerző által összeállított kronológiák és hadműveleti vázlatok.

Pintér István rámutat Görgei hibáira, mint az eszerjési féltlen várakozás időszakára az ellenség üldözése helyett. Más hibák mellett azonban kommentár nélkül megy el, mint például amíg Guyon hadosztálya élén Branyiszkónál ontja vérét, addig Görgei főhadiszállásán, Lőcsén a tábornok bálon vesz részt s a fővezér is magánosan elmelkedik. Az ellenséges Schlik hadtesti megmenekülésének sorozatában a szerző egymást követően mutatja be az elhibázott lehetőségeket s azokban az érintett hadvezérek: Görgei, Dembinszki szerepét. A tények tisztete alapján állítja és bizonyítja, hogy azokban döntő szerepet Dembinszki játszott.

Tisztázza a vádak alól Görgeit a kápolnai csatavesztésben is. Ennek bizonyítására több tény, forrást jelöl meg. Az olvasó világosabban lát a Dembinszki Görgei konfliktusban is. Görgei és a tisztikara megaláztatás tekintete alárendelését Dembinszkinak, azonban katonaként elfogadták a kormány döntését. Görgei Dembinszkihez eljuttatott észrevételei a hadművelet tervezésével, szervezésével és kivitelezésével kapcsolatos hiányosságokat illetően a szerző jóvoltából azt bizonyítják, hogy nem állja meg a helyét az a vád sem, amely szerint Görgei parancsokat tagadott meg. Ezt maga Dembinszki

sem tudta bizonyítani. A kápolnai csatavesztésről is egyértelműen kiténik, hogy azért is Dembinszkit terhelte a felelősség. E következtetések levonásában a szerző bátran mond ellent korábbi történeti, hadtörténeti állításoknak. Ennek alapját az a szilárd meggyőződés és hit adja, amelyet a könyv előszavában is megfogalmaz: Görgei nem volt áruló! A meggyőződésről széles körű forrásfeldolgozással, a tények rövid és tömör megfogalmazásával támasztja alá.

Pintér István könyve, Görgei hazaárulásának kérdéskörében, a Görgei–Dembinszki konfliktusban tényekre alaposan járult hozzá néhány morzsával az igazság kiderítéséhez. Ajánlom e könyvet a szakértőknek és érdeklődőknek egyaránt.

Tóth Sándor

Áldozatok

A második világháborús hadifogolytáborok és a sztálini lágerek folklórjából

Írta és szerkesztette: *Kullás Imola - Vasvári Zoltán*

Megrondító és a fiatalabb generáció számára – akik nem kaptak hiteles tájékoztatást a második világháborút követő megtorlásokról, a hadifogolytáborokról, a civil áldozatokról – igen tanulságos ez a különleges könyv. A kötet néprajzos szerkesztői speciális történelmi helyzetet mutatnak be. Azt vizsgálják, milyen volt a lágerek, a lágerviselt emberek élete és folklórja. Versekkel, elterjedt visszaemlékezéseket olvashatunk a keleti és a nyugati hadifogságról, valamint a sztálini kényszermunkatáborokról, melyeket a szerzők saját maguk gyűjtöttek szóban és kéziratokból.

Tarcsai Béla bevezetőjében megdöbbentő adat található: a második világháborús harcokban, de főleg a fegyverszünet után a szabadságukat veszített magyarok száma jócskán meghaladta az egymilliót! A tábori viszonyok térben és időben rendkívül változatosak voltak, de közös jellemzőjük, hogy nem feleltek meg annak, amit a nemzetközi Egyezmények megköveteltek.

Vasvári Zoltán: Rövid összefoglaló a második világháborús hadifogság és a Gulág történelméről című tanulmányában azt írja – többek között –, hogy a hadifogolytáborok átalakultak munkatáborokká, s a foglyokat a Szovjetunió újjáépítésére használták fel. A Gulág tabu téma volt. Sára Sándor dokumentumfilmje történet először a hallgatás falát.

A szovjet hatóságok által elkövetett törvénytelenéseket semmi sem menti.

Rózsás János, volt Gulág-fogoly írt erről megdöbbentő beszámolót. A kötetben a „Lágerelet, rabszolgalmunka a Gulág táboraihan” című írását olvashatjuk. Nehéz elképzelni, hogyan lehetett ezt az életet kibírni a rossz és kevés élelem, az egész napos kemény robot, a félelem, a teljes kiszolgáltatottság állapotában, amihez még a kegyetlen időjárás, a sokszor 42 fokos hideg is hozzájárult. Együtt raboskodtak politikai elítéltek, köz-törvényesek, banditák, rablók, gyilkosok.

A politikai rabok teljesen ki voltak szolgáltatva az alvilági elemeknek.

Vasvári Zoltán írja, hogy a második világháborús magyar hadifogoly-költészet kutatása éppen csak megindult, de már így is megállapítható, hogy közösségi költészetről, „modern” folklórról beszélhetünk. A láger-költészet tudományos igényű kutatását és feldolgozását *Küllös Imola* és *Molnár Ambrus* kezdeményezték.

„A hosszú évekig (...) tartó fogság megteremtette a maga folklóriját: verseket, dalokat, szűk családi körben mesélt „túlélési” történeteket és írásha foglalt elttörténeteket az elhurcolásról és a lágerekről, vagy az olykor évekig tartó bujdosásról: létrehozta tehát egyik, sajátos formáját a „modern” folklórnak.” -írja Küllös Imola. A második világháborús lágerек többnyire utólag bejegyzett folklójában fontos szerepet töltött be a vers, a dal, az ének és az ima. Nagy szerep jutott a szovjet munkatáborokban a tanítóknak és a papoknak, akik hivatásukból fakadóan a „nemeskak kenyérrrel él az ember” igazságát próbálták bizonyítani. Sok prózai visszaemlékezés, levetérszet tanúsítja a hit és a költészet, a színpadi produkció és a humor túlélést segítő szerepét

A bevezető tanulmányokat Antológia követi, melyben hosszabb és tematikus visszaemlékezéseket olvashatunk, befejezésül pedig verseket és dalokat a fogságból és fogságról. Jó szívvel ajánlom ezt a kötetet mindazoknak, akik közelmúltunk történelmi eseményeit első kézből akarják megismerni. Ezek az írások az emberi tartásról szólnak, s arról az erőről, amit a hit és a család iránti vágy adott ahhoz, hogy túléljék a borzalmas szenvedéseket. Az irodalmi válogatás pedig megrendítő élmény a mai olvasó számára.

(Európai Folklór Intézet – I. Harmattan Könyvkiadó, 2006.)

Zika Klára

LANCZENDORFER ZSUZSANNA:

„Mindent apámról...”

Egy sokoróaljai iparos emlékei

Magyar néprajzi monográfiáink sorát gazdagítja ez a sokoldalú, rendkívüli alaposággal írott kötet. A szerző saját édesapjának, Lanczendorfer Károlynak életútját, egyéniségét, folklórkincsét veszi vizsgálat alá, aki a XX. század második és harmadik harmadának történelmi eseményeit éli át, s ennek az időszaknak a folklórkincséből sajátít el igen tekintélyes anyagot. Méghozzá egy nagy ipari város, Győr közvetlen közelében fekvő faluban, Ménfőcsanakon. Az ilyen falut általában elkerülik a népi hagyományok gyűjtői. Azután az „adatközlő” nem is földműveléssel foglalkozott, hanem iparos volt. Ráadásul apai ágon német őseket tart számon. Gyermekkorában sváb faluba, Győrötra küldik nagyanyjához, hogy a sváb nyelvet is elsajátítsa. Csúpan negyedik osztályos korában kerül magyar iskolába. Hogy lehet ilyen embertől magyar népi hagyományokat gyűjteni? – kérdezhetik sokan. Ám a kötet gazdag magyar népdal és prózai népköltészeti anyaga azt igazolja, amit Kodály Zoltán állapított meg: csak „szerzett” magyarság van és szerzett műveltség. Mert a magyarság, akárcsak a műveltség nem öröklhető. „Azt mindenkinek meg kell szerzeni.” Lanczendorfer Károly aztán „szerzett”, még-

hozza bőségesen, s úgy, hogy amellett a gyökereihez is hű maradt. Követendő példát adott ezzel napjaink sok problémájának megoldásához is.

A kötetben áttekintést kapunk az egyéniség és repertoár kutatás vizsgálatának történetéről. Lanczendorfer Károly életútját pedig nemcsak szóbeli közléséből, hanem önéletrajza alapján is megismerhetik. Bemutatásra kerül repertoárja, annak különböző műfajait: népdalok, mesék, tréfák, mondák, közmondások, szólások, élettörténetek, méghozzá tudományosan is rendszerezve, elemelve. Az sem marad el, amit a populáris népművelés termékeiből sajátított el. Az egyéniségről rajzolt képet még teljesebbé, pontosabbá teszi az a sok interjú, amit Lanczendorfer Károly ismerőseitől gyűjtött a szerző. Közben hű képet nyerünk a XX. század történelmi eseményeiről is. Mert a „megélt” történelmi az igazi és értékes történelmi, amit az események átélői adnak tovább.

A tanulmányt igen gazdag dokumentum és fénykép-anyag egészíti ki, s hozzá közelebb Lanczendorfer Károly alakját. A róla rajzolt képet még az a közvetlenség és nyíltság is igazabbá, meggyőzőbbé teszi, ami a szerző s az édesapja között van.

Rendkívüli értéke a könyvnek, hogy Lanczendorfer Zsuzsanna kiváló írói képességgel is rendelkezik. Még a tudományos elemzéseket, megállapításokat is úgy írja könyvében, hogy azokat nemcsak a szakemberek, hanem a kívülállók is élvezettel olvashatják. „Minden eddigi magyar néprajzi monográfiánál sokoldalúbb és pontosabb ez a kötet” – írja róla az előszóban Varga Vilmos. Egyúttal meglehető példája is a szülői szeretetnek, ami sorai közül sugárzik, s amely mai nemzedékünkben sajnos, már megfogyatkozott.

Csak az a fájdalmas, hogy a kötet megjelenését Lanczendorfer Károly már nem érthette meg, mert 2007. április 9-én, hűsvéihétőn elhunyt. De e kötetben megörökített folklórkincsében tovább él. Bárcsak mennél többen olvasnák! Nem tudjuk eléggé ajánlani főként az ifjúságunknak.

(Akadémiai, Bp. 2007.)

Barsi Ernő

SEBESTYÉN KÁLMÁN:

Körösfői Riszeg alatt

Egy kalotaszegi település évszázadai

Az Erdélybe utazó turisták nagyobbik része átutazik a Sebes-Körös forrasvidéken, a Nagyváradot és Kolozsvárt összekötő nemzetközi főút mentén fekvő kalotaszegi falun, Körösfőn. De nemcsak átutaznak, hanem általában meg is állnak a műút menti házak boltjainál, hogy a messze földön híres kalotaszegi varrottashől, népművelőiből vagy a fadaragásokból vegyenek egy-egy darabot. A Riszeg-tető lábainál található település a XIX-XX. század fordulóján vált ismertté elsősorban a Gyarmathy család kezdeményezésére újraedelt és fellendült háziiparnak, valamint Bartók és Kodály népdalgyűjtéseinek. Körösfői Kriesch Aladár és Edvi Ilés Aladár tétészeteknek köszönhetően Körösfőről etől kezdve jelentek meg kisebb-nagyobb írások pl. Csánki Dezső, Kós Károly,

Szabó T. Attila, Almási István és Péntek János tollából Összefoglaló falutörténet Sebestyén Kálmán köteté előtt azonban csak egy született: 1932-ben az akkori református lelkész, Tökés Tihor írta meg a falu múltját Bokor Márton kalotaszegi esperes felkérésére (aki az egyházmegye összes lelkipásztorát felkérte helytörténetírásra). A Tökés-féle kismonográfia, amit a helyi egyházközség irattára őrzött meg, végül csak évtizedekkel később, 2001-ben jelenhetett meg egy képes ismertető formájában, *Körösfő* címmel. Ez a mű elsősorban a helyi és külföldi turistaforgalom igényeit elégíthette ki, inkább ismeretterjesztő jellegű volt, mintsem tudományos. Hiánypótló munkát tett tehát le Sebestyén Kálmán minden Körösfő, illetve Kalotaszeg iránt érdeklődő olvasó asztalára, gyarapítva a kalotaszegi falumonográfiák elég szegényes sorát.

Az első Szabó T. Attila, neves erdélyi nyelvészünk írta még 1939-ben *Bábonyi története és települése* címmel, amely az Erdélyi Tudományos Füzetek 104. számaként jelent meg. E színvonalas munka után azonban hosszú évtizedeknek kellett eltelniük, hogy újabb (k)ismonográfiák születhessenek: 1996-ban a magyarbikali, 1998-ban a tordászenifalusi, 2005-ben a két-nyelvű magyargyerómonostori, 2007-ben pedig a román nyelvű bánffyahunyadi, valamint a szucsági (A magyarbikalit ugyancsak Sebestyén Kálmán írta, a recenzíót ld. Honismeret 2001/1. sz.)

A szerző könyvében először Körösfő környékének természeti viszonyairól ír, majd a régészeti ásatások eredményeit közli, melyekből kiderül, hogy a vidék már az őskortól lakott terület volt, később, a római korban pedig az *Ordományos* nevű határrezsen egy kisebb település, ún. „villa” vagy postaállomás létezett. E rész hiteles interpretálását nagyban növeli, hogy maga a szerző több régészeti ásatáson személyesen vett részt.

A település az Arpad-korban előbb királyi birtok, utóbb – valószínűleg a XIII. század első évtizedeiben – egyházi kézbe, az erdélyi káptalan birtokába kerül. Körösfőt először egy 1276-os oklevél említi *Crysef* formában. Ez az irat arról tudósít, hogy a falut a káptalan elcserelte az erdélyi püspök egy-egy Hunyad és Fehér varmegyei birtokával. Ettől kezdve 1536-ig az erdélyi püspök birtoka. Az egyházi javak szekularizációja következtében ekkor fejedelmi, azaz kincstári birtok lett, a gyalui vártanomány részének számított. 1630-tól magánbirtok, 1663-tól a Bánffy család birtokolja egyedül egészen a XVIII. század második feléig, amikor házasság révén feletérésben az Esterházyak kezébe kerül.

A hely birtoklástörténeté után a falu határneveiről olvashatunk, majd paraszti építészetének összeírásából feltárt adatait ismerhetjük meg. Körösfőn, csakhogy, mint Kalotaszeg más falvaiban a házak egykor szalmafedésű sörényfonatú építmények voltak, amelyeket a XVIII. századtól a szálfaból összerott ugyancsak szalmafedésű boronaházak váltottak fel. A következő változás, amely az épületek szerkezetét érintette, a XIX. század utolsó harmadában következett be, amikor városi hatásra az oromfalas csonka-kontyos házak terjedtek el, később, a XX. század elején pedig megjelent a díszesebb, oromfalas-nyeregtetős háztípus. A hangulatos régi falusi házak azonban a múlt század második felében szinte kivétel nélkül elhűntek, helyükre jellegtelen sátorotetős

épületek kerültek. 1979-ben a szerző már csak tíz régi házat talált. Mára alighanem ennyi sem maradt, de erre vonatkozóan újabb adattal a kötet nem szolgál.

Sebestyén Kálmán munkájában részletesen szól a körösfői templomról, valamint az egyházközség történetéről. A település középkori templomáról sajnos alig tudunk valamit, mindössze annyit valószínűsíthetünk, hogy valamikor a kalotaszegi nagy egyházi építkezések idején, a XV–XVI. század fordulóján épülhetett. Néhány évtizeddel később, pontosan 1556 márciusában Kalotaszeg falvai, így Körösfő is a reformációt választotta. A virágzó református községgé templomát a XVII. századi török-tatar dúlások pusztították el, majd később, az 1690-es években építeték újjá. A vidéken a körösfői templom gyönyörű fekvésével csak a magyarbalkói vetekedhet. Nagy fiatornyos, fatornácsos tornya már messziről hívogatta a látogatót. A turistacsoportok nagyobbik hányada meg is hallja a hívó szót és megnézi a festett kazettás mennyezetet miatti híres templomot. Ezt eredetileg Gyalui Asztalos János virágdíszes-renezársz. kazettái díszítették. 1763-ban azonban egész Kalotaszeget nagy földrengés és vihar sújtotta, ami a templomban is súlyos károkat okozott. Az 1764-es felújítás során a mennyezetet lebontották (csak néhány karzatdeszka maradt meg) és az új elkészítését és kifestését a számos környékbeli templom is nyomott hagyó Umling Lőrincre bízta. Erről és a későbbi templomi munkálatokról részletesen ír a szerző, a parókia történetének taglalása viszont megakad a XVIII. századnál (hár a lelkészek működéséről szóló részben esik még említés róla). Véleményünk szerint a falu temetőjéről, a régi sírokról is érdemes lett volna többet írni. Az egyházközség és a falu életében mindig is meghatározó szerepet játszó lelkipásztoroknak Sebestyén Kálmán külön fejezetet szentel. A református lelkészeket és azok működését kronológikus sorrendben ismerteti Mindszenti Basiliusszal (1646) kezdve a sort, a fejezet legérdekesebb része a papi fizetés leírása, a jarandóság változásának bemutatása. Tovább gazdagíthatta volna a kötet egyháztörténeti részét egy, akár táblázatba foglalt kurátor nevsor is.

A szerző Körösfő egyháztörténetének megírása után visszatér a köztörténetre, s elbeszéli, hogy a XVII. század első évtől a II. világháború végéig hogyan érintették a falut a magyar történelem nagy viharai. Ezt a fejezetet talán megfelelőbb vagy jobb lett volna a középkori történeti, illetve birtoktörténeti rész után beszerkeszteni.

A monográfia legkidolgozottabb része a falu gazdasági életének bemutatása. Másként fogalmazva, a szerző érthető módon a körösfőiek földművelő, állattenyésztő, mesterségeket űző mindennapjairól ír a legjobbat. Teszi ezt a különböző történeti források, így az összeírások, urbáriumok adatainak széles körű kiaknázásával. A munka elsősorban az 1713 és 1944 közötti időszak gazdasági életét mutatja be. A területterületek nagyságának változásain kívül részletesen ír a természetű növényekről – külön a gyümölcs-termesztéséről –, de a mezőgazdasági eszközök fejlődéséről és hatásairól is. A körösfői állattenyésztéssel színtén behatóan foglalkozik. Rendkívül érdekes pl. a falu 1640 és 1773 közötti összesített állatállományát bemutató táblázat. A bivaly mint haszonállat csak a XIX. század második felében jelent meg.

A kötet alapos képet nyújt a falu népességének társadalmi tagozódásáról, illetve az államnak, az egyháznak és a földesúrnak járó szolgáltatások rendszeréről is. Komplex módon vizsgálja Körösfő demográfiai változásait, a születések, halálozások és a házasságok számának alakulását, a születések és halálozások havonkénti és nemenkénti, külön a halálozások korcsoportonkénti megoszlását, és elemzi azt is, mikor milyen betegségekben haltak meg a településen. A lakosság nemzetiségi megoszlását 1850-től a legutóbbi, 2002-es népszámlálásig követhetjük nyomon, amikor is 969 magyar és 15 román lakta a falut.

A falu gazdasági életének bemutatását egészíti ki a „Hírnevés háziipar: fafaragás és varrottások” című fejezet. Mint a szerző megállapítja: Körösfő Kalotaszeg legjelentősebb háziiparos települése. A háziipar virágkora Kalotaszegen a XIX–XX. század fordulójától az I. világháborúig tartott. Ennek kezdeményezője és motorja a Bánffyhunyadon élő Gyarmathy-házaspár volt. Gyarmathy Zsigáné (1843–1910), „Kalotaszeg nagyszonya” írásaival és széles körű kapcsolataival világhírűvé tette a varrottásokat. A varrottas háziipar bölcsője Gyarmathyné szülőfaluja, Magyargyerőmonostor

volt, de a legvirágzóbbá Körösfőn vált, ahol egykor a falu négy utcájában nyolc varróház működött.

A faluban évekig iskolaigazgatóként és tanárként dolgozó szerző gazdag képet nyújt a település oktatástörténetéről is csakúgy, mint jelentős írónk, művészeink és tudósaink Körösfővel való kapcsolatáról. A kötetből nem maradt ki a helyi mondavilág és a népviselet leírása sem.

Az olvasó a történeti, statisztikai adatok egy jó részét áttekinthető módon, táblázatokba és grafikonokba foglalva ismerheti meg. Tovább gazdagítja a kötetet a mellékletben közölt összeírások, a szójegyzék és Körösfő bibliográfiája. Sajnos a monográfiában csak néhány fotó található, de ez minden bizonnyal a kiadón múlott, nem a szerzőn.

Sebestyén Kálmán Körösfőről írt, az Akadémiai Kiadó gondozásában megjelent könyvével példát ad: hogyan kell összefoglaló helytörténeti munkát, falumonográfiát írni. Tudományos alaposága, komplexitása olvasható stílussal párosul, mely ismérvekkel bátran ajánlhatjuk minden Erdélyt kutató tudósunk, Kalotaszeget szerető embernek és nem utolsósorban minden körösfőinek.

Debreczeni-Droppán Béla

A körösfői református templom (Halász Péter felvétele)